

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΙΛΩΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

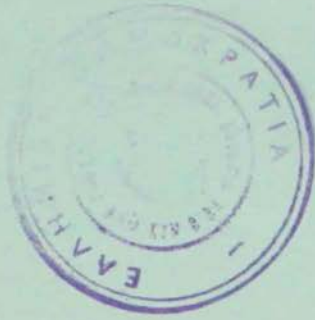
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Η ΝΑΟΥΣΑ, Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ
"Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ" ΤΗΣ ΤΟ 1822

(Ομιλία)

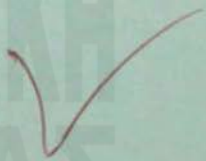
353
○

ΑΘΗΝΑ 1992



ΔΩΡΕΑ

Γ.Τ. ΧΙΟΥΣ



ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Αριθμός βιβλιοθήκης

73284

Ημερομηνία δόσης

17-6-92

Καταχωρητικός αριθμός

938.53

ΤΙΣΒ

ΠΛ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗ

Η ΝΑΟΥΣΑ, Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ
"Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ" ΤΗΣ ΤΟ 1822

ΑΘΗΝΑ 1992

Η ΝΑΟΥΣΑ, Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ "Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ" ΤΗΣ ΤΟ 1822

1. Ένα αμφιλεγόμενο θέμα, που απασχολεί και την Ιστορία, είναι αν ο άνθρωπος διαμορφώνει ελεύθερα και κατευθύνει κυριαρχικά τη φορά των γεγονότων ή αν, αντιθέτως, αυτά προσδιορίζουν απόλυτα ή, έστω, κυρίως την πορεία του και καθοδηγούν τη ζωή του.

Ακόμα, στασιάζεται το ζήτημα, αν ανταποκρίνεται στην αλήθεια, ή είναι, απλά, απόρροια άκρατου και αρρωστημένου τοπικισμού, η άποψη ότι ορισμένοι τόποι διαβιώσεως ομάδων ανθρώπων διαδραμάτισαν και είχαν, πραγματικά, μία εξαιρετική και ξεχωριστή παρουσία στην Ιστορία, με πράξεις ηρωϊσμού και αυτοθυσίας. Στη συνέχεια, πρέπει να διερευνηθεί αν οφείλεται τούτο σε τυχαία σύμπτωση και συνύπαρξη διαφόρων συνιστωσών δυνάμεων ή είναι προϊόν της αρμονικής συνεργασίας της ειδικής εδαφολογικής συστάσεως - μορφολογίας του συγκεκριμένου τόπου, της ορισμένης ψυχοσυνθεσεως και των πολεμικών ικανοτήτων των ατόμων, τα οποία τον κατοικούν, των χαρακτηριστικών ηγετών, που διηύθυναν τις τύχες τους, σε σχέση, πάντα, και με την επίδραση των ειδικότερων, ευνοϊκών, συνθηκών, οι οποίες υπήρξαν σε κάποια χρονική περίοδο.

Αυτές οι σκέψεις - και όχι, βέβαια, αυτές, μονάχα - απασχόλησαν ανέκαθεν και όσους μελετούν τη Νεοελληνική Ιστορία και εστιάζουν την προσοχή τους στους πολεμικούς αγώνες ορισμένων τόπων και πόλεων, που διακρίθηκαν για τον ηρωϊσμό των κατοίκων τους, όπως, π.χ., του Μεσολογγίου, του Σουλίου, των Ψαρών, της μονής του Αρκαδίου και των Καλαβρύτων, για να θυμηθούμε μερικούς από τους πιο αντιπροσωπευτικούς και χαρακτηριστικούς χώρους, για τους οποίους υπάρχει πανελλήνια (αλλά και παγκόσμια) συμφωνία, ότι υπήρξαν τόποι θυσίας των Ελλήνων.

2. Αν, τώρα, προχωρήσουμε πιο πάνω και φθάσουμε στη Βόρεια Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Μακεδονία, η σκέψη μας σταματάει στην περιοχή της Νάουσας, τούτης της ηρωϊκής πόλεως του Ελληνικού Βορρά, όπως τόνισε ήδη και ο φίλος δήμαρχος της πόλεως κ. Γιώργος Πολάκης.

Πραγματικά, δεν είναι τυχαίος αυτός ο τόπος.

Εχουν χαθεί, δυστυχώς, πολλά έργα της Ιστορίας, της Γεωγραφίας, κ.λπ., τα οποία - όπως γνωρίζομε - είχαν γραφεί στα αρχαία χρόνια για τη Μακεδονία. Ετσι, τα περισσότερα γεγονότα της μακεδονικής ιστορίας καλύφθηκαν οριστικά από το παχύ στρώμα της ανάλητης λήθης.

Απόσες πληροφορίες διασώθηκαν, ξέρομε ότι, στην ευρύτερη περιφέρεια της Νάουσας, υπήρξαν (και) οι αξιόλογες μακεδονικές πόλεις Μιεζα και Κίτιο.

Ακόμα, γνωρίζομε ότι, σύμφωνα με όσα διηγείται ο Πλούταρχος στον βιο του Αλέξανδρου, γύρω στη μακεδονική πολη Μιεζα (την οποία ο W.D. Ross, στη μονογραφία του "Αριστοτέλης", μετάφραση της Μαρ. Μήτσου, Αθήνα 1990, σελ. 17, χαρακτηρίζει "βασιλικό φρούριο"), κοντά δε στη σημερινή θέση της Νάουσας, ήταν το Νυμφαίο, ο τόπος ο οποίος επιλέχτηκε για να συμβιώσουν οι δύο πιο διάσημοι Μακεδόνες και μεγάλες μορφές του Ελληνισμού, ο αναντικατάστατος πανεπιστήμονας, ο Σταγειρίτης Αριστοτέλης και ο Αλέξανδρος, ο ύστερα Μέγας και κράτιστος των στρατηλατών, που διατήρησε επάξια αυτόν τον τίτλο, στο πέραςμα τόσων και τόσων αιώνων, γιατί συνδύαζε την αντοχή του σώματος με το πύρωμα της καρδιάς (για να θυμηθούμε και τον Κωστή Παλαμά) και με το όραμα των τρανών δημιουργών, των πρωτοπόρων και των καινοτόμων της Παγκόσμιας Ιστορίας.

Αν, λοιπόν, δεχθούμε ότι ο πολιτισμός είναι η συνισταμένη των ανέων και αιώνιων προσπαθειών του ανθρώπινου γένους και πως η Ιστορία γράφεται τόσο στα πολυαιμακτα πεδία των μαχών όσο και στους υπαίθριους και στους κτισμένους χώρους της επιστημονικής έρευνας και μελέτης, τότε πρέπει να δεχθούμε, πως η περιοχή της Νάουσας, είναι, πράγματι, ένας προνομιούχος τόπος της ελληνικής αλλά, ακόμα, και της Παγκόσμιας Ιστορίας, γιατί σ' αυτήν συναντήθηκαν οι πιο άξιοι και διάσημοι εκπρόσωποι της σωματικής και της πνευματικής ρώμης.

Και το σημαντικότερο και το χαρακτηριστικότερο γεγονός είναι ότι, ο Αριστοτέλης και ο Αλέξανδρος, συνδέθηκαν με την ιερή σχέση του δασκαλου και του μαθητή. Δεν είναι δυνατόν να ερευνήσουμε εδώ ποιός από τους δύο επέδρασε, δοκιμάστηκε και ωφελήθηκε περισσότερο απ' αυτή τη σχέση και ποιά επιρροή είχε το δεδομένο τούτο στα κοσμογονικά

γεγονότα, που ακολούθησαν, γιατί, τότε, θα ξεστράτευε η ομιλία μας. Όμως, υπάρχει η γνωστή εξομολογητική ρήση, που αποδίδεται στον Μ.Αλέξανδρο, σύμφωνα με την οποία ο χαρισματικός Μακεδόνας αναγνώρισε ότι το μεν ζην οφείλει στον πατέρα του (τον Φίλιππο), το δε εὐ ζην στον δάσκαλό του (τον Αριστοτέλη). Αλλωστε, ο αυτός βιογράφος του Αριστοτέλη, γράφει ότι: "Είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι κατά τη διαμονή του κοντά στον Αλέξανδρο... ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε ειδικά με πολιτικά ζητήματα και συνέλαβε την ιδέα της μεγάλης συλλογής των "Πολιτικών".

Χωρίς να αγνοούμε ή να υποτιμάμε, λοιπόν, άλλα, γνωστά και σημαντικά, διδυμα σπουδαιών δασκάλων και μαθητών ή και άλλους τόπους, που χρησίμευσαν για να στεγασούν σχολές μαθητείας αξιόλογων πρωτεργατών του πνεύματος και της ανδρείας, πρέπει να κλείσουμε αυτή την προλογική - εισαγωγική αναφορά μας με την επανάληψη της επισήμανσews, ότι δεν είναι, ασφαλώς, τυχαίο ότι η Νάουσα (και η γύρω περιοχή της), που ανακηρύχθηκε, τελικά, ηρωϊκή πόλη, γιατί υπήρξε προπύργιο εθνικών αγώνων στους δύο τελευταίους αιώνες, προϋπήρξε ο χώρος, τον οποίο ξεχώρισε η Ιστορία πολλούς αιώνες νωρίτερα...

Τέλος, επισημαίνω το ευχάριστο και πολυσήμαντο γεγονός, ότι η Ιατρική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της μακεδονικής πρωτεύουσας επέλεξε το "Νυμφαίο", τη "Σχολή του Αριστοτέλη", για να γιορτάσει το 1992 (με Παγκόσμιο συνέδριο) τα 50 χρόνια από την ίδρυσή της, ενώ έρχονται στο φως σημαντικά ευρήματα από τις ανασκαφές στα Στάγειρα, τους τελευταίους μήνες.

3. Ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος γράφει, ότι στο μακεδονικό Κίτιο, που θα πρέπει να τοποθετηθεί στον κάμπο, ο οποίος εκτείνεται κάτω από τη σημερινή Νάουσα, ίσως δε πλησίον του περίφημου "Μακεδονικού" τάφου των Λευκαδίων (τον οποίο ανέδειξε διεθνώς ο πανεπιστημιακός καθηγητής της Αρχαιολογίας Φώτης Πέτσας, με το, ενδιαφέρον, ομότιτλο βιβλίο του), έφθασαν οι απεσταλμένοι, που έστειλαν οι μακεδονικές πόλεις στον στρατοπεδευμένο εκεί τελευταίο βασιλιά της Μακεδονίας, τον Περσέα, το 171 π.Χρ. Από το Κίτιο, άλλωστε, ξεκίνησε ο μακεδονικός στρατός για την εκστρατεία του εναντίον των Ρωμαίων εισβολέων.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι διασώθηκαν τα ονόματα σπουδαιών στρατιωτικών, που κατάγονταν από τη Μιέζα και τη Βέροια, με προεξάρχοντα τον Βεροϊέα-Βεροϊαίο Ιππία, ο οποίος οδηγούσε τους περιβόητους φαλαγγίτες και ήταν φίλος του βασιλιά. Αλλωστε, τείνει

να επικρατήσει πιά η άποψη ότι η τελευταία δυναστεία των Μακεδόνων βασιλέων, οι Αντιγονίδες, κατάγονταν από τη Βέροια.

Υστερα, αρχίζει η, σχεδόν, ολότελη άγνοιά μας για την ιστορία των πόλεων της περιοχής, με εξαίρεση τις γνώσεις μας για τις τύχες της Βέροιας, η οποία γνώρισε τη μεγαλύτερη δόξα της στα Ρωμαϊκά Χρόνια, οπότε αποτέλεσε και την έδρα του "Κοινού των Μακεδόνων", όπου, μεταξύ των άλλων, τιμούνταν οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες, ως θεοί.

Βέβαια, η περίοπτη θέση της σημερινής Νάουσας θα συνέχισε, ασφαλώς, να προσελκύει το ενδιαφέρον και θα κατοικούταν, οπωσδήποτε, αν λάβουμε υπόψη, ότι η περιοχή (πάνω και κάτω από την πόλη) είναι εύφορη (μέχρι και πολύ εύφορη), με πλούσια βλάστηση και πολλά νερά, δεδομένα τα οποία είχαν πρωτεύουσα αξία και σημασία, κυρίως στα παλιότερα χρόνια, λόγω της γεωργικο-κτηνοτροφικής οργάνωσης και της διαρθρώσεως της οικονομίας-κοινωνίας. Εξάλλου, οι γύρω μακεδονικοί τάφοι και τα άλλα κτίρια και τα λοιπά αρχαιολογικά ευρήματα βεβαιώνουν το ασφαλές και το αυτόνοτο αυτής της απόψεως, όπως συντηρούν και την ελπίδα μας ότι, ίσως, αποκτήσουμε, κάποτε, περισσότερες πληροφορίες από τα ευρήματα των ανασκαφών ή των τυχαίων εκσκαφών της πλούσιας τούτης γης.

Αυτή η έλλειψη πηγών, για τις τύχες και την ιστορία της σημερινής θέσεως της Νάουσας, συνεχίζεται, δυστυχώς, και στα επόμενα, Βυζαντινά, χρόνια.

Το γεγονός τούτο είναι εντυπωσιακό, αν σκεφθεί κανείς, ότι αγνοούμε όσα συνέβησαν σε μια πολλαπλά ενδιαφέρουσα και σημαντική εδαφική περιοχή, που εκτείνεται μεταξύ της Βέροιας και της Εδεσσας και έχει ακτίνα (από τον Νότο προς τον Βορρά) 50 χιλιόμετρων, περίπου.

Πριν 30 χρόνια ερεύνησα το πρόβλημα αυτό και διαπίστωσα, ότι δεν αναφέρεται η Νάουσα ούτε στους Βυζαντινούς Χρόνους. Εξάλλου, η γενόμενη παλιότερα ταύτιση της βυζαντινής Νευσταπόλεως με τη Νάουσα αποκρούσθηκε πετυχημένα (πριν 80 χρόνια) από τον (καταγόμενο από το Βογατσικό της Μακεδονίας) Στέφανο Δραγούμη, τον γνωστό νομικόν, πολιτικόν και ιστορικό (τον πατέρα του ανεπανάληπτου και ελληνοπρεπέστατου Ιωνα Δραγούμη).

4. Έτσι, φθάσαμε στην αρχή της μακρόχρονης Τουρκοκρατίας, οπότε οι (ξένοι, κυρίως) περιηγητές και συγγραφείς, όπως και η (γραπτή πιά) παράδοση τοποθετεί την ίδρυση της Νάουσας. Νομίζω ότι πρέπει να επαναλάβω, πως είναι σωστότερο να αναφερόμαστε στην επανίδρυση και στον νέο εποικισμό της πόλεως, γιατί δεν είναι δυνατό να ήταν ακατοίκητος

ένας τόσο προνομιούχος χώρος, όπως προαναφέρθηκε. Το δεδομένο δε ότι δεν συναντάται (όλα αυτά τα χρόνια) το τοπωνύμιο (στη Μακεδονία), δεν σημαίνει και ότι δεν υπήρχε, οπωσδήποτε, γιατί μπορεί, κάλλιστα, να μη διασώθηκαν ή να μη δημοσιεύθηκαν, ακόμα, σχετικά έγγραφα ή άλλες πηγές, που το μνημόνευαν - διασώζουν, όπως συμβαίνει, άλλωστε, και με το αυτό τοπωνύμιο της νήσου Πάρου (όπου αξιόλογη πόλη της φέρνει το ίδιο όνομα) ή άλλων νησιών κ.λ.π..

Η παλιότερη περιγραφή της Νάουσας (που έχει δημοσιευθεί τελευταία) είναι του Τούρκου περιηγητή Εβλιγιά Τσελεμπί, ο οποίος πέρασε από την πόλη, την Ανοιξη του 1668, μεταβαίνοντας (από την Έδεσσα) στη Βέροια.

Γράφει, λοιπόν, σύμφωνα με τη μετάφραση του Τουρκολόγου και ήδη πανεπιστημιακού καθηγητή Βασίλη Δημητριάδη, ο οποίος δημοσίευσε την κριτική έκδοση της περιηγήσεώς του, όσον αφορά στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία (Θεσσαλονίκη 1973, έκδοση της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, σελ. 244-249), τα εξής για τη Νάουσα:

"...Βαδίζοντας στους πρόποδες της θερινής βοσκής της Νάουσας, περάσαμε από το χωριό Ποκρέβνικ. Είναι χωριό απίστων στον καζά των Βοδενών. Μετά από αυτό (περάσαμε από) το χωριό Κοπανά (δηλαδή τον σημερινό Κοπανό). Κι αυτό είναι χωριό απίστων στον καζά της Βέροιας. Μετά περάσαμε τον ποταμό της Νάουσας. Ο μικρός αυτός ποταμός έρχεται από τα βουνά της Νάουσας, ενώνεται με τις πηγές των Βοδενών και χάνεται στον ποταμό Βαρδάρη. Αφού βαδίσουμε μια ώρα (φθάσαμε στη Νάουσα).

Βρίσκεται στην περιοχή του σαντζακίου της Θεσσαλονίκης και είναι έδρα ναϊπη στον ναχιγιέ του καζά της Βέροιας. Βρίσκεται στους πρόποδες της θερινής βοσκής της Νάουσας. Είναι μια εύφορη κωμόπολη με χίλια σπίτια, αγορά, παζάρι, ανθόκηπους, αμπέλια και κήπους, κωμόπολη απίστων με πολύ ευχάριστο κλίμα, κτήρια, νέους και νέες. Επειδή αποτελεί βακούφι του Γαζή Εβρενός, την κυβερνά ο επιτροπος του βακουφίου (μουτεβελή). Οι ραγιάδες του είναι μοναδικοί Έλληνες (rum) απιστοι.

Από εκεί, πηγαίνοντας οκτώ ώρες... περάσαμε από τα εύφορα χωριά Ντελιμάνο, Χωραπάνι, Γιογυρνίτσα, Τουρκοχώρι και Κρεβατά".

Οι δε γνωστοί περιηγητές, και κυρίως οι Γάλλοι Μπωζούρ, Κουζινερύ και Πουκεβίλλ και ο Άγγλος Ληκ, οι οποίοι ήλθαν (και) στη Νάουσα (τους 18-19 αιώνες), δίδουν πολλές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την κοινωνική, οικονομική, πολιτική κ.τ.λ. κατάσταση της πόλεως, όπως και για τα προνόμιά της αλλά και για τους πολύχρονους αγώνες των κατοίκων της εναντίον του επιδρομέα Αλή πασά Τεπελενλή των Ιωαννίνων, χωρίς να παραλείπουν να

αναφερθούν και στην προφορική παράδοση, που άκουσαν για την ίδρυση (ή, αωσότερα, επανίδρυσή της) από τον Γαζή Εβρενός.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις διηγήσεις των προαναφερθέντων περιηγητών και την παράδοση, που άκουσαν τούτοι, μνημόνευσε δε ο Ν.Γ. Φιλιππίδης, αναφέρουν δε και άλλοι Έλληνες, οι οποίοι έγραψαν (και) για τή Νάουσα, και διέσωσε (ολοκληρωμένη και πλήρη) ο Ναουσαίος δάσκαλος Δημήτριος Πλαταρίδης, στο μοναδικό σχεδιάσμα του της "Ιστορίας της Νάουσας", το οποίο εξέδωσε (με πετυχημένο σχολιασμό και περιεκτικές σημειώσεις) ο Έδεσσαίος φιλόλογος Ευστάθιος Στουγιαννάκης, την πόλη (στη σημερινή θέση της) έκτισε ο (ικανός στρατηγός του Τούρκου Σουλτάνου Μουράτ Α) γαζής Εβρενός μπέης (ο οποίος κατά μία, ασθενή, άποψη ήταν ελληνικής καταγωγής, που αλλαξοπίστησε). Τούτο έγινε στα τέλη του 14ου αιώνα. Τη σχετική φροντίδα είχε ο παιδαγωγός του γιού του και ιεροδιδασκαλος, ο Αλή Σιάχ Λιάνης ή Σέχ Λεαή, ή, τέλος, Σείχης Ιλαχή, όπως διασώθηκε, το ονοματεπώνυμό του, σε διάφορους τύπους.

Άλλη, όμως, πηγή, που στηρίζεται σε χειρόγραφο, το οποίο δημοσίεψε ο αειμνηστος Μακεδόνας ιστοριοδίφης και ιστορικός Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης ("Μακεδονικά", 3, 1953-1955, 126-141), διασώζει την πληροφορία ότι η Νάουσα κτίσθηκε αργότερα και συγκεκριμένα, κάπου, 20 χρόνια ωριότερα από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως.

Αν λάβουμε, λοιπόν, υπόψη ότι ο γενάρχης Εβρενός (ο Εβρενόζογλους του προαναφερμένου χειρογράφου ή και Βρανέζης ή Αβρανέζης άλλων πηγών) πέθανε το 1417, πρέπει να καταλήξουμε στην άποψη, ότι η πόλη θα κτίσθηκε (το αργότερο) τότε, ή, αλλιώς, τούτο έγινε από τον εγγονό του Εβρενός Μπέη, τον Αχμέτ Μπέη, όπως φαίνεται να δέχεται (ερμηνεύοντας τα δεδομένα του χειρογράφου τούτου) ο Βασίλης Δημητριάδης.

Όπως να έχει το ζήτημα, η παράδοση αναφέρει ότι υπήρχε τεκές (σκήτη) του προαναφερμένου Τούρκου ιεροδιδασκαλου (στο "Κιόσκι" της Νάουσας) και ότι, μετά τον θάνατό του, τα λείψανά του μεταφέρθηκαν στα Γιαννισιά, στην ιερή πόλη των Τούρκων και της οικογένειας των Εβρενός.

Πιστευω ότι αξίζει να επισημανθει εδώ (για πρώτη φορά), πως αυτή η διήγηση, για τον γιό του Εβρενός μπέη και τον παιδαγωγό του, θυμίζει την, κάπως, ανάλογη σχέση μαθητείας του Αλεξάνδρου και του Αριστοτέλη, αν δεν είναι απλή παραλλαγή και απομίμησή της, δεδομένης και της εφέσεως των Τούρκων προς τις μυθιστορίες και τις μυθοπλασίες.

Με την κτίση της Νάουσας συμπλέκονται και άλλοι μύθοι, όπως ο εντυπωσιακός τρόπος με τον οποίο καθορίστηκαν τα όρια της πόλεως: Ζήτησε, ο Εβρενός, από τον Σουλτάνο να έχουν τόση περιμετρο όση έκταση θα επαρκέσει να περιβάλει το δέρμα ενός

βουβαλιού, κομμένο σε λεπτές λωρίδες. Ο Σουλτάνος δεχτηκε. Μετά δε την οροθέτηση εκδόθηκε το σχετικό φερμάνι, του οποίου το κείμενο διέσωσε ο Δημήτριος Πλαταρίδης, στην τουρκική γλώσσα (με ελληνικά γράμματα), αλλά και σε ελληνική μετάφραση. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί, ότι παρόμοιες παραδόσεις (για τον τρόπο του προσδιορισμού των ορίων) διασώθηκαν και γι' άλλες πόλεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την περίπτωση της αρχαίας (Ξακουστής) Καρχηδόνας.

Αλλά οι μύθοι γύρω από τη Νάουσα (στα τουρκικά Αγοστός) δεν τελειώνουν εδώ: Η παράδοση αναφέρει ότι χρειάστηκε τέχνασμα των Τούρκων οικιστών για να πειθαναγκάσουν τους φυγάδες Έλληνες να κατέλθουν στην περιοχή, όπου είναι κτισμένη σήμερα η Νάουσα. Προηγουμένως, οι κτηνοτρόφοι κάτοικοι της περιοχής ζούσαν ημίγυμνοι, σε ημιάγρια κατάσταση (σύμφωνα με αυτή τη διήγηση), στη θέση "Παλιονάουστα" (του Βερμίου), σε υψόμετρο 1250 μέτρων (όπου πηγάζει ο ποταμός Αράπιτσα), στο φαράγγι, μεταξύ τούτης (δηλαδή της Παλιονιάουστας) και της Τούρλιας-Δούρλιας. Είχαν καταφύγει εκεί λόγω της έκρυθμης και επικίνδυνης καταστάσεως, που διαμορφώθηκε, κυρίως στα σκοτεινά χρόνια του τέλους του 14ου και των αρχών του 15ου αιώνα, εξαιτίας των συνεχών επιδρομών πολλών πολεμοχαρών λαών και στη συνέχεια των Τούρκων, σύμφωνα με τις πληροφορίες, που κατέγραψε (πρώτη φορά, συστηματικά) ο ομότιμος πανεπιστημιακός καθηγητής Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος.

Τέλος, υπάρχει αμφισβήτηση και διατυπώθηκαν πολλές απόψεις και για την ετυμολογία του τοπωνυμίου (Νιάουστα-Νάουσα), η δε τελευταία μελέτη γύρω από το θέμα τούτο οφείλεται, πάλι, στον πανεπιστημιακό καθηγητή Φ. Πέτσα ("Μακεδονικά", 7, 1967, 81-93).

Όπως και να έχει η αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η πόλη της Νάουσας (ή Νιάουστας ή και Νιάγουστας) είχε πετύχει ειδικά προνόμια. Βρισκόταν στην υψηλή προστασία της μητέρας του εκάστοτε σουλτάνου (της "βαλιντέ σουλτάνας"), της οποίας ήταν "χάσι" (δηλαδή σ' αυτήν ανήκε η σχετική φορολογική πρόσοδος), χώρια που ήταν, συγχρόνως, και βακούφι της οικογένειας των Εβρενός, όπως σημειώθηκε ήδη. Συνέπεια αυτού του αξιοληψιού γεγονότος ήταν, ότι στη Νάουσα δεν επιτρεπόταν να διανυκτερεύουν Μουσουλμάνοι, εκτός από τον πολιτικό (όχι στρατιωτικό) διοικητή της οικογένειας των Εβρενός (που φρόντιζε να εισπράττει δύο παράδες από όλους τους κατοίκους, για το βακούφι), έναν καθή (ιεροδικαστή) και έναν βοεβόδα (αντιπρόσωπο) της σουλτανομητέρας, που επιμελείτο την εισπραξη της δεκάτης, η οποία, άλλωστε, ήταν, τότε, ο μοναδικός φόρος, που πλήρωναν οι ραγιάδες αυτής της πόλεως.

Οι Ναουσαίοι, όμως, δεν εφησύχάζαν. Αντέδρασαν, ιδιαίτερα όταν εκδόθηκε το φερμάνι της 29.3.1601, με το οποίο διατασσόταν η βίαιη στρατολόγηση χριστιανών νέων για τα τάγματα των Γενισάρων, η δε αντίθεσή τους, γι'αυτό το "παιδομάζωμα", ήταν ένοπλη το 1705, οπότε προγραμματίστηκε η στρατολόγηση 50 βλαστών της πόλεως. Συνελήφθησαν, όμως, οι επαναστάτες, και οι Τούρκοι τους κρέμασαν (όπως και τον αρχηγό τους Ζήση Καραδήμο) στο πλατάνι της πλατείας Ωρολογίου-Δικαστηρίων-Κ.Ρακτιβάν της Βέροιας, όπου τοποθετήθηκε τελευταία (15-10-1991) αναμνηστική πλάκα, από τον Τουριστικό Όμιλο της Βέροιας.

Εξάλλου, στα λεγόμενα "Όρλωφικά" ξεσηκώθηκε και η Νάουσα (όπως, άλλωστε, και η Βέροια, η Εδεσσα και η λοιπή Βόρεια Ελλάδα), με υποκινητή τον γιατρό Λουδοβίκο ή Λουίζη Σωτήρη. Οι δύο συνάξεις των μητροπολιτών της περιοχής έγιναν στη Νάουσα και στην Κοζάνη, όπως πληροφορηθήκαμε από έγγραφα, που δημοσίευσε ο πανεπιστημιακός καθηγητής Μαν. Πρωτοψάλτης.

Αυτή η (πολύπλευρη) προνομιακή μεταχείριση των Ναουσαίων έφερε την οικονομική άνθηση της πόλεως, γεγονός, όμως, που άνοιξε και την όρεξη του σατραπή των Ιωαννίνων.

5. Αξίζει, λοιπόν, να σταθούμε, για λίγο, στους διαρκείς αγώνες των κατοίκων της πόλεως, εξαιτίας των συνεχών επιδρομών του Αλή πασά.

Πρώτα-πρώτα πρέπει να στιγματίσουμε το απαράδεκτο φαινόμενο, το οποίο παρουσιάζουν οι γνωστές (γενικές και ειδικές) ιστορίες των αγώνων του Ελληνισμού κατά τους 18ο και 19ο αιώνες. Ενώ την (στον κανόνα) παράλειψή τους να αναφερθούν και πολύ περισσότερο να εξιστορήσουν τους ηρωικούς αγώνες των Ναουσαίων εναντίον των ορδών, που έστειλε, κατ' επανάληψη, ο Τεπελενλής εναντίον της πόλεώς τους, όταν δε πράττουν τούτο (κατ' εξαίρεση), αφιερώνουν ελάχιστες σειρές, ωσάν να επρόκειτο για επουσιώδες και συνηθισμένο γεγονός.

Κι όμως, οι προαναφερμένοι ξένοι περιηγητές έγραψαν αρκετά για τη γενναία αντίσταση των Ναουσαίων κατά του Αλή Πασά, ενώ ο Νικόλαος Γ. Φιλιππίδης (ο πρώτος Μακεδόνας ιστορικός, ο οποίος είχε την πρωτοβουλία αλλά και την τόλμη να μιλήσει, στην Αθήνα του 1879, για την επανάσταση και την καταστροφή της Νάουσας) αναφέρθηκε διεξοδικά σ' αυτούς τους αγώνες της (Αθήνα 1881, σελ. 26 κε.). Στη συνέχεια, η έκδοση (το 1924) του βιβλίου των Δ. Πλαταριδής - Ε.Στουγιαννάκη διαφώτισε πλήρως τα γεγονότα (σελ. 61 κε.) και κατόπιν πολλοί άλλοι (και κυρίως οι Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης και Απόστολος Ε.

Βακαλόπουλος) δημοσίευσαν πολλές μελέτες τους, με καινούργια στοιχεία ή αξιολόγησαν κριτικά όλα τούτα και έκαναν, έτσι, περισσότερο γνωστό τον ηρωϊκό αγώνα των Ναουσαίων.

Συνοπτικά αναφέρομε ότι: Κατά το 1795 ο Αλή πασάς προσπάθησε να γίνει επικυριάρχος της Νάουσας, αλλά απέτυχε, τόσο η ειρηνική διεισδυσή του, όσο και η πολεμική απόπειρά του. Η εκστρατεία των στρατευμάτων του επαναλήφθηκε, στα τέλη του 1798, χωρίς επιτυχία, γιατί οι Ναουσαίοι είχαν οχυρώσει, ήδη, την πόλη τους. Τη σκληρή εκδίκησή του πλήρωσαν οι άνθρωποι του κάμπου, κυρίως των περιοχών της Βέροιας - Νάουσας και των Γιαννιτών. Οι Ναουσαίοι, τελικά, συνθηκολόγησαν. Όμως, η πρόστυχη συμπεριφορά του γιού (του Αλή πασά) Βελή, απέναντι στη γυναίκα του άρχοντα της πόλεως Λογοθέτη Ζαφειράκη, προκάλεσε την απόπειρα δολοφονίας του ανηθικού Αλβανού εκ μέρους του Ναουσαίου ευπατρίδη. Ακολούθησε νέα, πολύμηνη, πολιορκία της πόλεως, με τελικό αποτέλεσμα την παράδοση της Νάουσας, γιατί η έλλειψη των πολεμοφοδίων και των τροφίμων δεν επέτρεψαν τη συνέχιση του αγώνα των Ελλήνων. Εξυπακούεται ότι ο άπληστος Αλή πασάς και οι όμοιοί του (πλιατσικολόγοι και αιμοβόροι) Τουρκαλβανοί αξιωματικοί και στρατιώτες του λεηλάτησαν την πόλη, καθώς, μάλιστα, απέδρασε ο δραστήριος και δυναμικός Ζαφειράκης, ο οποίος έλειψε περισσότερο από 10 χρόνια.

Για την εποχή της επικυριαρχίας του δυνάστη των Ιωαννίνων (και) στη Νάουσα δημοσίεψα τελευταία ("Μακεδονικά", 26, 1988, 221-228) πέντε ανέκδοτα έγγραφα (σε περιλήψη), που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον, για πολλά θέματα. Προέρχονται από το Αρχείο του Αλή πασά, του οποίου τμήμα διασώθηκε και υπάρχει στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη της Αθήνας, επίκειται δε η έκδοσή του.

Ετσι, οι Ναουσαίοι (όπως και οι Σουλιώτες, κ.ά.) γνώρισαν, νωρίτερα από τους άλλους ραγιάδες, τον αιμοσταγή χαρακτήρα των αγροίκων και φανατικών Μουσουλμάνων.

6. Ύστερα, πλησίασε ο χρόνος του γενικού ξεσηκωμού, του 1821.

Για την επανάσταση του 1821-1822 στη Νάουσα έχουν γραφεί πλέον πολλά και από πολλούς. Κι όμως, δεν υπάρχει, ακόμα, μία, ειδική, μονογραφία, εκτός από το προαναφερμένο βιβλίο του Ν.Γ. Φιλιππίδη, το οποίο, όμως, κυκλοφόρησε πριν 110 χρόνια (και ξανακυκλοφόρησε το 1973), ως 77^ο δημοσίευμα της "Βιβλιοθήκης Ιστορικών Μελετών" του εκδοτικού οίκου του Νότη και Διονύση Καραβία). Και τούτο συμβαίνει, όταν έχει δημοσιευθεί, αντίθετα, πλήθος από εργασίες για άλλες περιοχές της χώρας μας. Το φαινόμενο αυτό (δηλαδή η έλλειψη των ανάλογων και των κατάλληλων ιστορικών μονογραφιών) παρατηρείται για όλες τις εδαφικές περιφέρειες της Μακεδονίας. Σημειώνω, συγκεκριμένα, ότι και για την

επανάσταση του 1822 στον Ολυμπο δεν υπήρχε τέτοια (ειδική και αυτοτελής) μελέτη μέχρι το 1975 (οπότε κυκλοφόρησε σχετική εργασία μου, ως 45ο δημοσίευμα της "Μακεδονικής Βιβλιοθήκης", της "Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών"). Ευτυχώς, οι Ιωάννης Κ. Βασδραβέλλης και Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος είχαν ασχοληθεί διεξοδικά με τους αγώνες όλων των Μακεδόνων, όπως και αυτής της περιοχής.

Αντίθετα, υπάρχουν αρκετές μονογραφίες για το '21 στην άλλη, αξιόλογη, περιοχή της επαναστατημένης Μακεδονίας, δηλαδή για τη Χαλκιδική και ιδιαίτερα για το Άγιο Όρος, όπου άρχισε πρώτα ο αγώνας των Μακεδόνων για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Απ' εκεί μεταδόθηκε, ύστερα, η φλόγα στη Νάουσα και στον Ολυμπο, που επαναστάτησαν και καταστράφηκαν, σχεδόν συγχρόνως, χωρίς να παραλείψουμε το δεδομένο ότι τα περισσότερα μέρη (πόλεις και χωριά) της Μακεδονίας συμμετείχαν στον ξεσηκωμό και πλήρωσαν με ανθρώπινες ζωές (σε αίμα) και με υλικές ζημιές την πατριωτική στάση τους, όπως έγινε, λ.χ., στη Δυτική Μακεδονία, στη Βέροια, στη Θεσσαλονίκη και στην Ανατολική Μακεδονία.

Στα τέλη του 1821 άρχισε η συγκέντρωση πολεμιστών απ' όλη τη Μακεδονία στα ορεινά χωριά του Βερμίου και του Ολύμπου. Όπως ήταν επόμενο, αυτές τις επαναστατικές κινήσεις πληροφορήθηκαν και οι Τούρκοι. Ετσι, ο αιμοβόρος Μεχμέτ Αμίν, ο νέος επικεφαλής της Διοικήσεως της Θεσσαλονίκης, ο επονομαζόμενος Εμπού Λουμπούτ ή Αμπ-ουλ-Ουμπούτ (δηλαδή "ο ροπαλοφόρος"), με διαταγή του, της 10.12.1821, προς τον ιεροδίκη της Βέροιας, επεβале την έκτακτη απογραφή των ραγιάδων, με σκοπό να εντοπισθούν οι ξένοι. Συγχρόνως, ζητήθηκε η παράδοση ομήρων από όλους τους οικισμούς της Μακεδονίας. Η Νάουσα αρνήθηκε να υπακούσει. Ετσι, η κήρυξη της επαναστάσεως σ' αυτήν ήταν, πιά, θέμα χρόνου.

Στη Νάουσα συνυπήρχαν δυο έμπειροι αρχηγοί: Ο καπετάνιος γέρο (Αναστάσιος) Καρατάσος και ο πολιτικός Λογοθέτης Ζαφειράκης, χωρίς να αγνοούμε και τις ηρωικές μορφές του Αγγελή Γάτσου (από την περιοχή της Εδεσσας), όπως και των Ναούμ και Μπίνου, αλλά και του Σιατιστινού Γεωργίου Νιόπλιου, του Παπαρέσκα από την Καστοριά, του Καραμήτσου από τη Βλάστη, κ.ά. Ακόμα, βρισκόταν εκεί και ο Νικόλαος Κανούσης, ως αντιπρόσωπος του Γρηγορίου Σάλα, ο οποίος είχε διορισθεί (από τον Δημήτριο Υψηλάντη) αρχηγός της επαναστάσεως στον Ολυμπο.

Μετά αλληπάλληλες διαβουλεύσεις των καπετάνιων της Νάουσας και των άλλων μερών της Μακεδονίας, στην πόλη και στο μοναστήρι Ντουβρά-Δοβρά (που βρίσκεται έξω από τη Βέροια, στον δρόμο προς τη Νάουσα), αποφασίστηκε η κήρυξη της επαναστάσεως.

Δεν ξέρω αν ήταν τυχαία συγκυρία ή επιλέχτηκε επιτηδες και σημαδιακά ως ημέρα της κηρύξεως της επαναστάσεως στη Νάουσα (σύμφωνα με την κρατούσα άποψη) η Κυριακή της Ορθοδοξίας (19.2.1822), δεδομένου ότι η πάλη μεταξύ των ραγιάδων και των αλλοθρήσκων δυναστών τους δεν ήταν σύγκρουση, μονάχα, Ελλήνων και Τούρκων αλλά και της Χριστιανικής και της Μουσουλμανικής θρησκείας, μετά τόσες πράξεις μισαλλοδοξίας και αναγκαστικής αλλαξοπιστίας (εξισλαμισμού). Επαναστάτησε, λοιπόν, ο Ελληνισμός αλλά και η Ορθοδοξία. Αλλωστε, η κήρυξη της επαναστάσεως έγινε στη μητροπολιτική εκκλησία του Αγίου Δημητρίου της Νάουσας, μετά τη θεία λειτουργία και την ειδική δοξολογία, όπου χοροστάτησε ο πρωτοσύγκελλος (του μητροπολίτη της Βέροιας-Νάουσας Ζαχαρία) Γρηγόριος, ο οποίος και μίλησε κατάλληλα, όπως και ο άρχοντας Ζαφειράκης, αφού διαβάσθηκαν οι επιστολές κ.τ.λ., που έφερε μαζί του ο Κανούσης και έλαβε χώρα η ορκωμοσία (στα ιερά του Έθνους και της Ορθοδοξίας) του εκκλησιασματος. Ο ενθουσιασμός ήταν μεγάλος. Οι Ναουσαίοι ξεχύθηκαν στους δρόμους της πόλεως και κατέσφαξαν τον βοεβόδα και τους, περίπου, 20 Τούρκους, που βρίσκονταν στη Νάουσα, εκδικούμενοι (αναδρομικά) για την ανυπόφορη και αιματοβαμμένη σκλαβιά πολλών αιώνων. Ετσι, επισημοποιήθηκε και υλοποιήθηκε η απόφαση του ξεσηκωμού.

Τους επαναστάτες προβλημάτιζε το δεδομένο ότι στη γειτονική Βέροια υπήρχαν μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις του εχθρού και γι' αυτό αποφασίστηκε να κτυπηθεί ο τουρκικός στρατός και να καταληφθεί η πρωτεύουσα της επαρχίας, ώστε να εξαλειφθεί ο σοβαρός κίνδυνος και να ενισχυθεί - διευρυνθεί το μέτωπό τους, σε έκταση και σε επαναστάτες.

Επακολούθησε η επίθεση κατά της Βέροιας (σε ημερομηνία για την οποία έχουμε πολλές και διαφορετικές εκδοχές), που απέτυχε, όμως, γιατί οι δυνάμεις των Τούρκων ήταν πολύ μεγαλύτερες και καλά εξοπλισμένες, δεδομένου ότι (τις ημέρες εκείνες) είχαν φθάσει ενισχύσεις, από τη Θεσσαλονίκη, ενώ και ο Λουμπούτ πασάς βρισκόταν ήδη στη Βέροια. Μάλιστα, αφίχθηκε την ημέρα της επιθέσεως (εναντίον της) των Ελλήνων επαναστατών, γεγονός το οποίο ενισχύει την άποψη, πως αναμενόταν η ενέργειά τους ή και προδόθηκε, σύμφωνα με μια πληροφορία, γι' αυτό και οι επαναστάτες δεν κατόρθωσαν να αιφνιδιάσουν τους Τούρκους, οι οποίοι βρίσκονταν σε κατάσταση συνεχούς ετοιμότητας.

Κατόπιν τούτου, αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν (οι επαναστάτες) και να συγκεντρωθούν στο μοναστήρι της Δοβράς (Καλής) Παναγιάς, όπου απέκρουσαν επανειλημμένες επιθέσεις των υπερτέρων Τούρκων, οι οποίοι υπέστησαν μεγάλες απώλειες από τους καλά οχυρωμένους Έλληνες.

Ο Λουμπούτ πασάς, αφού έμεινε εξ ημέρες στη Βέροια, ξεκίνησε με όλο το στράτευμά του εναντίον της Νάουσας, όπου πολέμησαν, τελικά, 4.000-5.000, Έλληνες εναντίον πολυαριθμότερων Τούρκων, για τον ακριβή αριθμό των οποίων υπάρχει πολυγωνμία, κυμαινόμενος, όμως, τούτος μεταξύ των 10.000 έως και 40.000 ανδρών.

Επίσης, δεν υπάρχει συμφωνία για τον χρόνο που άντεξαν οι επαναστάτες της Νάουσας, αφού, στις στερήσεις και στη μεγάλη υπεροχή της δυνάμεως των Τούρκων, προστέθηκε και η επαίσχυνη πράξη της προδοσίας και έτσι οι πολιορκητές μπήκαν στην πόλη από την αφύλακτη θέση "Αλώνια". Πραγματικά, για τη διάρκεια των μαχών, διασώθηκαν διάφορες απόψεις, των συγγραφέων, των διπλωματικών αντιπροσώπων, της παραδόσεως και, τέλος, των μικρών χρονικών ("ενθυμήσεων"), που βρέθηκαν, όπως απέδειξα με μια σειρά ειδικών μελετών, εδώ και 25 χρόνια (1968-1991), για την επανάσταση της Νάουσας.

Δυστυχώς, η κλεψύδρα του χρόνου τρέχει και χρειάζεται να προσαρμοστεί η ομιλία μου στα προσδιορισθέντα χρονικά πλαίσια, πρέπει δε να λάβω υπόψη μου και την εξάντληση της υπομονής σας...

Γι' αυτό θα προσπαθήσω να δώσω επιγραμματικά και με τη (γνωστή, δωρική) μακεδονική λιτότητα ένα στοιχειώδες περιγράμμα των όσων διαδραματίστηκαν τότε ή επακολούθησαν ύστερα.

Υπήρξαν πάμπολλες και απεριγράπτες πράξεις ηρωισμού και αυτοπαρνήσεως, όπως των Ναουσαίων γυναικών, οι οποίες προτίμησαν να πέσουν στην Αράπιτσα (στη θέση "Στουμπάνοι", όπου αναγέρθηκε το γνωστό ενθύμιο μνημείο), με τα (βρέφη-ανήλικα) παιδιά τους, παρά να ατιμασθούν ή να αλλαξοπιστήσουν.

Προκαλούν φρίκη οι πληροφορίες, οι οποίες διασώθηκαν για τη θηριώδη συμπεριφορά των Τούρκων και των συνεργατών τους Εβραίων και Τσιγγάνων, οι οποίοι ωθούνταν, κυρίως, από κερδοσκοπικούς λόγους. Οι πηγές διαφνούν μεν ως προς τον αριθμό των σκοτωθέντων στις μάχες και των δολοφονηθέντων-εκτελεσθέντων ("εν ψυχρώ") αγωνιστών, των αμάχων (γερόντων ανδρών) και των γυναικοπαίδων, των συλληφθέντων και πωληθέντων στα σκλαβοπάζαρα της Θεσσαλονίκης και άλλων πόλεων, ή και κρατών, είτε των πυρποληθέντων χωριών και των αρπαγείων περιουσιών των ραγιάδων, όμως συμφωνούν όλες ως προς το γεγονός ότι ολόκληρη η πόλη αλλά και τα χωριά των βουνών και του κάμπου, ακόμα δε και τα μοναστήρια, είχαν καταστραφεί και διαρπαγεί εξαιτίας της επαναστάσεως της Νάουσας ή με το πρόσχημα τούτης.

Αντί, λοιπόν, να σας κουράσω με την περιγραφή μαχών και με την αναφορά των ονομάτων τοποθεσιών της Νάουσας ή χωριών (όπου έλαβαν χώρα συγκρούσεις) και με

ονοματεπώνυμα γενναίων αγωνιστών (με κίνδυνο, μάλιστα, να περιορισθούμε στον εντοπισμό και στην έξαρση των ηρωικών πράξεων μερικών, μονάχα, που έτυχε να διασώσει η παράδοση ή μνημονεύουν άλλες πηγές και να υποτιμήσουμε, έτσι, το γεγονός, ότι η επανάσταση οφειλόταν στη μαζική συμμετοχή όλων, επισήμων-επιφανών και ανεπισήμων-αφανών), θα ανατρέξω και εδώ στο κείμενο τεσσάρων ενθυμήσεων-μικρών χρονικών, που διατραγουδούν, με αμεσότητα και επιτυχία (έστω και ασύντακτα, ανορθόγραφα και με διαφορές στα χρονολογικά δεδομένα), τα γεγονότα της αλώσεως - καταστροφής, τις οποίες (ενθυμήσεις) κωδικοποίησα και ήδη χρησιμοποίησα σε δύο προηγούμενα κείμενά μου ("Μακεδονικά", 8, 1968, και κυρίως σελίδες 217-220, και "Μακεδονικά", 21, 1981, 155-166), γιατί προκαλούν ρίγος και εντυπωσιάζουν. Τούτες βρέθηκαν γραμμένες στα παράφυλλα βιβλίων, ιδίως εκκλησιαστικών:

A. Η πρώτη ενθύμηση:

"1822, μαρτίου 21, την Μεγάλη Πέμπτη έκαυσαν το Ιερόν μοναστήριον του Τιμίου Προδρόμου της σκήτεως Βεροίας και τα λοιπά, όλα τα μοναστήρια. Μετά ταύτα έκαυσαν και την Νάουσαν. Εφονεύθησαν πολλοί άνθρωποι και αιχμαλωτίσθησαν. Εχάλασαν και από την Βέροϊαν πολλούς. Οσον από εξοδα τόσον και από σφαγήν έγινε μεγάλος θρήνος και διωγμός εις τους Χριστιανούς από τους Οθωμανούς".

B. Άλλη ενθύμηση:

"1822 Απριλίου 13 έγινεν η θλιβερά καταστροφή της Ναούσης, παντελεί αφανισμῶ, υπό του απηγεστάτου Αμπαλαμπούτ πασά, Σελανίκ βαλασή. Εκαρτομήθησαν άνδρες 170 και εσκλαβώθησαν γυναίκες, παιδία υπέρ πεντε χιλιάδες".

Γ. Τρίτη ενθύμηση:

"Χαλασμός της Νάουσας. Έτος 1822, Απριλίου 12. Έκοπτεν ο Λουμπούτ πασιάς τους άνδρας οσάν όρνιθας, ταις γυναίκες και τα κορίτσια σκλάβες".

Δ. Τέλος, υπάρχει ακόμα μία άλλη ενθύμηση, που θυμίζει την πρώτη, αλλά διαφέρει ως προς τα χρονολογικά δεδομένα.

Να το κείμενό της:

"1822 Μαρτίου 30 τη αγία και μεγάλη πέμπτη έγινεν η αρχή του τραγικού δραματος, του εξαφανισαντος άπαντα τα περι την Βέροϊαν ιερά καταγωγή και χωρία και προ πάντων την περιφημον Νάουσαν, τη 13 Απριλίου, ημερα Πέμπτη".

Από τις περιγραφές των μαρτυριών των γυναικοπαίδων θα μνημονευθεί ένα, μόνο, τρομακτικό γεγονός: Ο Γάλλος ιστορικός Πουκεβίλλ γράφει ότι οι Τούρκοι δολοφόνησαν τις γυναίκες του Καρατάσου και του Ζαφειράκη, επειδή δεν δέχθηκαν να αλλαξοπιστήσουν. Τις έβαλαν σε σάκκους με φαρμακερά φίδια και έτσι πέθαναν με φρικτούς πόνους.

Στις μάχες σκοτώθηκαν, μεταξύ άλλων, ο Ζαφειράκης και ένας γιός του Γέρο Καρατάσιου, ο Γιάννης, ενώ στο "Κιόσκι" οι Τούρκοι εκτέλεσαν 2.000, περίπου, άτομα.

Υπάρχουν διαφορετικές πληροφορίες και απόψεις και για τις υλικές ζημίες και τις διαρπαγές περιουσίας:

Οι πηγές αναφέρουν ότι πυρπολήθηκαν και λεηλατήθηκαν από 50 έως και 120 χωριά, ενώ εκθέσεις ξένων διπλωματών αναβιβάζουν τον αριθμό τους σε 134 (τσιφλίκια και ελεύθερα) χωριά.

Από τα διασωθέντα αρχεία των τουρκικών ιεροδικείων προκύπτει, ότι οι κατακτητές εισέπραξαν 351.900 χρυσά γρόσια από την εκποίηση της περιουσίας των κατοίκων της Νάουσας (και του Χωροπανίου), μοναστηριών της και οπλαρχηγών. Αλλα 22.000 χρυσά γρόσια απέδωσε το πούλημα ανηλίκων σε σκλαβοπάζαρα. Ακόμα, δημεύθηκαν 3.000, περίπου, στρέμματα χωραφιών, οικοπέδων, υδρομύλων, κ.τ.λ. των δολοφονηθέντων Ναουσαίων, 3.500, περίπου, στρέμματα των μοναστηριών και των εκκλησιών της Νάουσας, 600 στρέμματα της μονής Προδρόμου της Βέροιας, 430 του μοναστηριού του προφήτη Ηλία της Βέροιας (των Πιερίων), 270 της μονής της Δοβρά (Καλής) Παναγιάς, 1.200 του μοναστηριού της Καλήπετρας της (Ραχιάς της) Βέροιας και 2.000 στρέμματα του καπετάνιου Τάσου (προφανώς του Γέρου Καρατάσου). Τέλος, εισέπραξαν οι Τούρκοι και 70.100 γρόσια από την εκποίηση των κινητών πραγμάτων των μοναστηριών.

Όσοι κάτοικοι της Νάουσας και των ορεινών χωριών διασώθηκαν, εξαφανίσθηκαν στα βουνά, ενώ του κάμπου στα δάση και στις καλαμιές της, τότε, Λίμνης Γιαννιτών, άλλοι δε κατέφυγαν σε άλλες περιοχές, ακόμα δε και εκτός της Ελλάδος, όπως προέκυψε από δημοσιευθέντα έγγραφα και άλλα διασωθέντα μνημεία ή απ' όσα διατηρούν στη μνήμη τους οι οικογενειακές διηγήσεις πολλών απογόνων παλιών οικογενειών (στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό), των οποίων η καταγωγή εντοπίζεται, τελικά, στην επαναστατημένη περιοχή της Νάουσας - Βέροιας - Εδεσσας. Τέλος, αρκετοί γλίτωσαν στην υπόλοιπη μαχόμενη Ελλάδα, στη θάλασσα (δηλαδή στα νησιά) και στην Ξηρά.

Τόση δε ήταν η ερήμωση και η καταστροφή του ιερού-ηρωϊκού τούτου τόπου (της Νάουσας), ώστε χρειάστηκε να περάσουν οχτώ χρόνια για να εκδοθεί ειδικό φερμάνι (το 1830) του Σουλτάνου, με το οποίο δόθηκε πίσω η περιουσία στους επαναστάτες (γιατί είχε

νεκρωθεί η ζωή), όπως συνέβηκε, άλλωστε, και με τους ραγιάδες των Ψαρών, της Χίου και των Κυδωνιών.

Από το φερμάνι τούτο, όπως και από τα άλλα, συνοδευτικά έγγραφα (που δημοσίευσαν πριν χρόνια, στο περιοδικό "Μακεδονικά", 19, 1979, 93-123), πληροφορούμαστε, ότι αποφασίστηκε η εγκατάσταση, πλέον, στη Νάουσα, και 100 οικογενειών Τούρκων, όπως και τουρκικού στρατού, σε αντίθεση με όσα συνέβαιναν στο παρελθόν και επέβαλε η μέχρι το 1822 προνομιά μεταχείριση της πόλεως. Η κατάσταση έγινε πιά δύσκολη στο διάστημα 1871-1876, οπότε οι Τούρκοι αξιωματούχοι φυλάκισαν τους 50 σπουδαιότερους Ναουσαίους, για να τους αναγκάσουν να πληρώσουν παραφουσκωμένους λογαριασμούς φόρων, η επιβολή των οποίων είχε ως συνέπεια να καταστήσει προβληματική και την καλλιέργεια-παραγωγή των αμπελιών, τα οποία απέδιδαν, τότε, 1.400.000 οκάδες σταφύλια, από τα οποία παραγόταν το περίφημο και παγκόσμια ξακουστό κρασί της Νάουσας.

Όπως δε είναι γνωστό, στην (προεπαναστατική) Νάουσα, είχε αναπτυχθεί το εμπόριο και (εκτός του εκλεκτού κρασιού και της οπωροκαλλιέργειας) υπήρχε, μεταξύ άλλων, και βιοτεχνία όπλων, ενώ ανήσυχια και ριψοκίνδυνα τέκνα της διακρίθηκαν ως επιχειρηματίες και πέραν της σημερινής Ελλάδας, ως "πραγματευτάδες". Και δεν είναι άσχετο το γεγονός ότι ο σπουδαιότερος (γνωστός) Ναουσαίος του Εξωτερικού, ο (αδικαίωτος στην Ελλάδα) λόγιος Αναστάσιος Μιχαήλ, περιηγήθηκε διάφορα μέρη της Ευρώπης και, μάλιστα, η Ακαδημία του Βερολίνου τον αναγόρευσε μέλος της, ενώ τα βιβλία του ("Περιηγηματικόν Πυκτάκιον, ήτοι περιήγησις της Ευρώπης", Αμστελόδαμον, δηλαδή Αμστερνταμ, της Ολλανδίας, 1706, κ.λ.π.) θεωρούνται και σήμερα σημαντικά για την ελληνική γραμματεία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Θα κλείσω την ομιλία μου με όσα είπα (πριν πέντε-έξι χρόνια) στη Βέροια, σε δύο διαλέξεις, μιλώντας τη μία φορά για την επανάσταση του 1821 στη Βέροια-Νάουσα και την άλλη για την απελευθέρωση της Βέροιας, τη 16.10.1912, γιατί είναι, δυστυχώς, επίκαιρα πάλι και, μάλλον, θα είναι πάντοτε...

Οι Βεροιώτες, όπως και οι λοιποί Μακεδόνες αγωνιστές, μετά την αποτυχία της προσπάθειάς τους μετέβησαν και πολέμησαν στην υπόλοιπη, μαχόμενη Ελλάδα, όπου πότισαν με το τίμιο αίμα τους τη γη του Πανελληνίου, ώστε να μπορεί να πει ο μελετητής και ο ακροατής των αγώνων τους, ότι δεν υπάρχει σπιθαμή ελληνικού εδάφους, η οποία να μη περικλείει-κρύβει κόκκαλα ή τέφρα Μακεδόνων αγωνιστών και ότι το δένδρο της ελευθερίας τράφηκε και με το δικό τους λίπασμα...

Να, λοιπόν, που και η ευρύτερη περιοχή του σημερινού νομού της Ημαθίας έχει και το Σούλι της και τις Σουλιώτισσές της, δηλαδή τη Νάουσα και τις Ναουσαίες, και να ότι χρειάζεται ένας νέος (ζωγράφος) Ντελακρουά και ένας άλλος εθνικός ποιητής για να αποδώσουν την τραγική μεγαλοπρέπεια εκείνων των γεγονότων και των θυσιών των παραγνωρισμένων Μακεδόνων και συγκεκριμένα της περιοχής της Νάουσας, της Βέροιας και των χωριών τους.

Αποδεικνύεται, έτσι, ότι η επανάσταση του 1821 δεν ήταν τοπικό αλλά πανελλήνιο γεγονός και ότι η τιμή του ξεσηκωμού ανήκει σ' όλον τον ελληνικό λαό, αφού η Δόξα περπάτησε σ' ολόκληρη τη χώρα, όπως και σ' αυτή την περιοχή, μοναχή, εντελώς ολομόναχη, για να μετρήσει και να στεφανώσει τα λαμπρά παλικάρια και τα πυρπολημένα χωριά, τις πόλεις και τα "ιερά καταγώγια", που είχαν μετατραπεί σε "έρμη γη"...

Αν, τώρα, θελήσουμε να ξεφύγουμε κάπως από εκείνα τα γεγονότα του παρελθόντος και να βγάλουμε κάποια, ωφέλιμα συμπεράσματα για το σήμερα και το μέλλον, πρέπει να σημειώσουμε, ότι στην πολυκύμαντη ζωή των λαών και των ανθρώπων είναι αμφιλεγόμενο το θέμα εάν είναι, ιστορικά, πιο σημαντική η ημέρα, που αρχίζει μια σκλαβιά ή, αντίθετα, εκείνη που θυμίζει την αποτίναξη ενός τυραννικού ζυγού. Οποια, όμως, απάντηση και αν δώσει κανένας, γενικά, στο ερώτημα τούτο, στη συγκεκριμένη περίπτωση μας, γιορτάζουμε το χαρμόσυνο γεγονός της αναγέννησης του Φοίνικα του Ελληνισμού μέσα από τη γεννοφόρα στάκτη, η οποία φώλιαζε στη ζειδωρή ζεστασιά, που διατηρούσε σε κάποια ιδιόρρυθμη κατάσταση (μεταξύ υπάρξεως και ανυπαρξίας) μία μικρή φλόγα, που τρεμόσβηνε, ανάλογα με τις εκάστοτε, καλές ή κακές, στιγμές του ελληνικού λαού, του πιο περιέργου, με τις μοναδικές (ομαδικές και ατομικές) πράξεις ηρωϊσμού και θυσίας αλλά και με τις απεριγραπτες εθνοκτόνες στιγμές, της διχόνοιας και των αλληπάλληλων, εμφύλιων σπαραγμών, με αποτέλεσμα να κερδίζει μεν τους πολέμους, μα να χάνει ύστερα τις μάχες στις ειρηνικές περιόδους...

Και, βέβαια, δεν μαζευτήκαμε εδώ για να κάνουμε ιστορικές αναλύσεις και αυτοκριτική. Όμως, διερωτάται κανένας, ποιά θα ήταν η μονιμότερη σκοπιμότητα και χρησιμότητα από παρόμοιες συγκεντρώσεις και ομιλίες, αν δεν επιδιώκαμε να ωφεληθούμε, ως ομάδα και ως άτομα χωριστά, από τα διδάγματα της Ιστορίας; Και αν τούτο είναι συζητήσιμο προκειμένου για άλλες χώρες, των οποίων ο ιστορικός βίος περπατάει, συνήθως, σε ήμερες και απλόχωρες λεωφόρους, για την Ελλάδα και τους Έλληνες δεν συμβαίνει το ίδιο, γιατί ο ηρωϊκός τούτος τόπος και λαός βρίσκονται μόνιμα σε εμπόλεμη κατάσταση, μια και κινδυνεύουν διαρκώς από πολλούς εχθρούς, εξωτερικούς και εσωτερικούς. Και τούτο

οφείλεται, προφανώς, στη θέση της χώρας, όπως τη θέλησε η γεωγραφία, και στον προορισμό του λαού της, όπως τον προσδιόρισε η Ιστορία. Συνεπώς, αν θέλουμε να κλείσουμε το σημερινό περιδιάβασμά μας στα ιστορικά γεγονότα εκείνης της εποχής με κάποια ωφέλεια, αν επιζητούμε να συλλαβούμε τον σκοπό της Ιστορίας, θα πρέπει να αναλογιστούμε και να διερωτηθούμε αν, πραγματικά, ελευθερώθηκε, τελικά και οριστικά, η Ελλάδα και ιδιαίτερα αν λυτρώθηκαν οι Έλληνες από τον τουρκικό ζυγό, αν έχουμε συνειδητοποιήσει πιά, ότι μπορεί μεν να τέλειωσε η Τουρκοκρατία αλλά δεν σταμάτησε, δυστυχώς, και η τουρκοοστροπία μας, στον βαθμό που και τέτοιο ήταν δυνατό, πολύ δε περισσότερο αναγκαίο, ώστε, απελευθερωμένοι, επί τέλους, από τον ραγιαδισμό, την κουτοπονηριά, την ακαταστασία, την προχειρότητα, το "άρπα-κόλλα", την ανευθυνότητα, το απρογραμμάτιστο και το "ραχάτι", το "κισμέτ" και το "δεν βαριέσαι βρε αδελφέ", να αφήσουμε τον ναργιλέ της καταναλωτικής μονομέρειας και νωχέλειας και να πιάσουμε στα χέρια μας τα κομπιούτερς και στον νου το καλώς εννοούμενο πνεύμα της εποχής μας, χωρίς να ξεχάσουμε, βέβαια, τα ελληνικά ιδεώδη και την πνευματική ανάταση, τις προγονικές καταβολές, που μας χαρίζει ο λαϊκός πολιτισμός μας και η ιδιαιτερότητα της μεγάλης και μοναδικής πολιτιστικής - πνευματικής κληρονομιάς μας, μακριά, όμως, από οiousδήποτε φανατισμούς, οι οποίοι μας εμποδίζουν να δούμε το δάσος, την ωφέλεια του συνόλου, γιατί μας κρύβει τη θέα το δικό μας δέντρο, το τύφλωμά μας από το άμετρο δόσιμό μας στο προσωπικό συμφέρον μας, να περιθωριοποιήσουμε το περίφημο "εγώ" μας και να θυμηθούμε το "εμείς" του Μακρυγιάννη, ή γιατί δεν μας αφήνει να δούμε την αλήθεια το παραμορφωτικό γυαλί της κομματικοποίησής μας, με συνέπεια να υπερεκτιμούμε όποιον και ό,τι είναι σύμφωνο με τις πολιτικές ιδέες μας και να υποτιμούμε ή και να εκμηδενίζουμε όσα βρίσκονται σε διαφορετικά πολιτικά, κομματικά και παραταξιακά στρατόπεδα, μη δίνοντας σημασία σε όσα μας ενώνουν, αλλά μονάχα σε όσα μας χωρίζουν, αν και, πολύ, συχνά, αλλάζουμε, στον κανόνα, με ευκολία, τη θέση μας και, ύστερα, γινόμαστε πάλι φανατικοί Γενίταροι (καίτοι νεοφώτιστοι) στο καινούργιο λημέρι των εναλλασσόμενων πολιτικών "πιστεύω" μας, δικαιώνοντας έτσι τον αρχαίο Αιγύπτιο ιερωμένο, ο οποίος είπε, πριν χιλιάδες χρόνια, ότι οι Έλληνες είμαστε, στη συμπεριφορά, "αεί παιδες", πάντοτε παιδιά!

Σας ευχαριστώ, γιατί με ακούσατε με προσοχή και ενδιαφέρον και ελπίζω, ότι θα μου συγχωρήσετε την τελευταία έκρηξη μου, μια και είμαι και εγώ Έλληνας και δεν εξαιρώ, βέβαια, τον εαυτό μου και απ' όσα μας βραινούν και μας κακοχαρακτηρίζουν...

ΔΗΜΟΣΙΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

T

93
X